

مجموعه مقالات

قرآن و علوم روز

QURAN & CONTEMPORARY SCIENCE

علوم روز

قرآن، روانشناسی و علوم تربیتی (۲)

جلد اول

THE QURAN, PSYCHOLOGY & EDUCATION

بنیاد پژوهش های قرآنی حوزه و دانشگاه
دانشگاه الزهراء
با همکاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان

سرشناسه: همایش ملی پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه (۱۳۸۷: مشهد).
عنوان و نام پدیدآور: قرآن، روان‌شناسی و علوم تربیتی ۲ (مجموعه مقالات)
همکاران: محسن عباس نژاد، حسین سیدی، محمد حسن رستمی
مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری: ج ۲ - شابک: ج ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۳۸-۰۹-۰۰ : ج ۲: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۳۸-۱۴-۴ : ج ۲: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۳۸-۱۴-۴
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
موضوع: قرآن - روان‌شناسی - کنگره‌ها، قرآن و علوم - کنگره‌ها
شناسه افزوده: بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه
محسن عباس نژاد، سید حسین سیدی، محمد حسن رستمی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۷ ۸۶ ه ۸ / ۱۰۴ BP
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۵
شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۲۱۳۴۵

بنیاد پژوهش‌های قرآنی
حوزه و دانشگاه

قرآن، روان‌شناسی و علوم تربیتی (۲) (جلد اول مجموعه مقالات)

تهیه و تنظیم: بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه
همکاران: حجت الاسلام مهندس محسن عباس نژاد - حجت الاسلام دکتر حمید فغفور مغربی - حجت الاسلام
دکتر محمد حسن رستمی - دکتر بهرام علی قنبری - سرکار خانم دکتر محبوبه مباشری - سرکار خانم شهین
قهرمان ایزدی - سرکار خانم دکتر مه سیما پورشهریاری - قاسمعلی شیرازی
ویراستار ادبی: دکتر سید نعمت الله تقوی بهبهانی
ناشر: انتشارات بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه
ویراستاری، حروفچینی و صفحه‌آرایی: حسین رضایی
تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۹

تعداد صفحه: ۴۲۴

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۳۸-۰۹-۰۰

«مسئولیت علمی مقالات بر عهده نویسندگان است»

همه حقوق محفوظ و متعلق به بنیاد پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه است.

آدرس دبیرخانه ستاد عالی همایش ملی پژوهش‌های قرآنی حوزه و دانشگاه:

مشهد مقدس، چهارراه زرینه، آزادی ۲۳، پلاک ۶ - تلفن: ۲۲۲۲۲۹۹۹ دورنگار: ۲۲۳۶۱۶۱ (۰۵۱۱)

www.suqr.ir

Email: info@suqr.ir

بررسی میزان اثر بخشی گروه درمانی معنوی - مذهبی در افزایش عزت نفس زندانیان مرد زندان مرکزی مشهد

دکتر حسین حسن آبادی^۱

چکیده:

تحقیق حاضر به منظور بررسی تأثیر گروه درمانی معنوی - مذهبی در افزایش عزت نفس زندانیان مرد زندان مرکزی مشهد صورت گرفته است. تعداد ۲۴ نفر مددجو بر اساس ملاکهای تحقیق انتخاب شده و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار داده شدند. گروه آزمایش یک دوره ۱۵ جلسه‌ای گروه درمانی معنوی - مذهبی را طی کرد و گروه کنترل در معرض هیچ متغیر مستقلی قرار نگرفت. هر دو گروه در قبل، بعد و یکماه بعد از اتمام درمان به وسیله آزمون راجرز مورد سنجش قرار گرفتند. نتایج نشان داد که همسو با فرضیه تحقیق پس از پایان درمان سطح عزت نفس گروه تحقیق به طور معناداری با گروه کنترل تفاوت داشت. همچنین میانگین عزت نفس گروه تحقیق بعد از اجرای متغیر مستقل نسبت به قبل از اجرا افزایش معناداری پیدا کرده بود.

۱. دکترای مشاوره و عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.

سایکوپات^۱ که رفتارهایی ضد قانون و عرف جامعه نشان می‌دهند غالباً دچار ضعف در عزت نفس هستند و رفتارهای بزهکارانه آنها یک واکنش دفاعی برای حفظ خود در برابر احساس عزت نفس پائین است. (الیس^۲، ۱۹۷۱).

با توجه به رابطه بین اختلال شخصیت ضد اجتماعی و عزت نفس پائین می‌توان از متاثره و روان درمانی به عنوان فرایندی که سعی دارد به مراجعان کمک کند تا بتواند با تمام ظرفیت خویش با محیط تعامل کرده و زندگی هر چه پربارتری داشته باشند^۳ برای افزایش سطح عزت نفس زندانیان کمک گرفت.

به نظر می‌رسد که شیوه گروه درمانی به خصوص برای افزایش عزت نفس کارآیی زیادی دارد. گروه درمانی برای ایجاد سازگاری و تغییر سوزمند در اعضاء از دینامیهای قدرتمند بین فردی استفاده می‌کند (اشنایدر و اینگرام^۴، ۲۰۰۰). بررسی تأثیر برنامه روانی درمانی گروهی بین فردی فرایند مدار و شناختی رفتاری بر زندانیان مشخص کرده است که این افراد نسبت به گروه درمانی به طور کلی واکنش و نظرات مثبتی دارند (مورگان^۵ و دیگران، ۱۹۹۹). همچنین شرکت در گروه درمانی متمرکز بر برنامه ریزی‌های درمانی روان شناسان باعث کاهش چشمگیر بدرفتاری در زندان و احتمال بازگشت آنها پس از آزادی می‌شود^۶. احساس خلاء و بی‌معنایی در زندگی را از بین برده و موجب کاهش احتمال جرم

۱. Psychopath

۲. Ellis

۳. Snyder & Ingram

۴. Morgan

۳ شفیع آبادی، ۱۳۸۱

۲۰ فرخج و راول، ۲۰۰۶

و زندانی اگر چه ناخوشایند ولی از جمله واقعیتهای موجود جامع هستند. وجود به نام مجرم، محکوم و یا زندانی به عنوان یک گروه آسیب شناختی که نیازمند خدمات ویژه‌ای هستند (سادوک و سادوک^۱، ۲۰۰۰) ایجاب می‌کند که دست این امر سلامت جامعه با دقت و نیت بیشتری به آنها توجه کرده و با بررسی علل و ای ایجاد جرم، راههای اصلاح و درمان زندانیان یافته و در جهت باز توانی آنها بپردازد. در غیر اینصورت این جمعیت نسبتاً زیاد که در حال حاضر حدود ۱۳۶ تا ۱۴۰ هستند نه تنها هزینه‌های مالی فراوانی برای جامعه به وجود می‌آورند، بلکه سلامت سایر افراد را نیز به خطر می‌اندازند.

روان شناختی ارتکاب رفتار مجرمانه با خصوصیات شخصیتی ارتباط نزدیکی بین محکومین زندانها موارد متعدد و شایعی از انواع ویژگیهای روانی ناهنجار را دید. انواع سایکوز، اختلالات اضطرابی، افسردگی، اختلالات شخصیتی به اختلال شخصیت ضد اجتماعی یا سایکوپات جزء موارد شایع آسیب شناسی می‌باشد^۲ و در اکثر این آسیبها وجود اختلال در نحوه شکل گیری و رشد عزت هده می‌شود. تحقیقات متعدد نشان داده است که عزت نفس پائین یکی از عوامل ری، مصرف مواد و انواع بزهکاری است (نیکولز کوئین^۳، ۱۹۸۵) شخصیتهای

۱. Sadok & Sadok

۳. Nicholtsquin

آزمایش گذاشته شود.

هدف تحقیق: هدف پژوهش حاضر بررسی میزان اثر بخشی مشاوره و روان درمانی مذهبی در افزایش عزت نفس، زندانیان است.

فرضیه: گروه درمانی معنوی - مذهبی در افزایش عزت نفس زندانیان مرد زندان مرکزی مشهد مؤثر است.

جامعه آماری

این پژوهش در محیط زندان مرکزی مشهد صورت می گیرد و جامعه آماری دربرگیرنده کلیه زندانیان مرد این زندان است که دارای حکم محکومیت بوده و بین سنین ۲۰ تا ۵۰ سال قرار داشته و تحصیلات آنها راهنمایی و بالاتر باشد. طبق آمارهای رسمی زندان مرکزی مشهد حدود ۷ هزار نفر زندانی دارد و چنانچه معیارهای شمول این پژوهش را در نظر بگیریم تعداد افراد جامعه آماری در تحقیق حاضر ۲۵۰۰ نفر باشد.

حجم نمونه

حجم نمونه در این تحقیق تعداد ۲۴ نفر می باشد که با توجه به معیارهای شمول از بین افراد جامعه آماری انتخاب شده و بصورت جایگزینی تصادفی در دو گروه پژوهش و کنترل قرار گرفته اند.

دلیل انتخاب این حجم نمونه آنست که اصولاً در گروه درمانی تعداد اعضاء هر گروه را در دامنه‌های بین ۱۰ تا ۱۵ نفر در نظر می گیرند که می توان به حداکثر آن سه نفر دیگر را نیز اضافه کرد تا در صورت ریزش اعضاء در مراحل اولیه به کار گروه لطمه وارد نشود (ابرلی، ۲۰۰۰)

جذد، کاهش میزان بدبینی و سوظن، کاهش احساس ناامنی درونی و کاهش احتمال خودکشی ناشی از بی معنایی زندگی می گردد^۱ و میزان سلامت روان آنها را افزایش می دهد.^۲

در میان انواع روشهای گروه درمانی روش معنوی - مذهبی هم جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است و روان درمانگران نگرش انزجاری سستی خود را نسبت به مسئله معنویت و دین لایم کرده اند.^۳ بعضی از محققین با اشاره به شواهد تجربی معتقدند که مذهب نقش زیادی در پیشگیری و درمان اختلالات روانی دارد و گروه درمانیهای شناختی مذهبی در کاهش افسردگی و اضطراب بیماران بستری مبتلا به اختلالات خلقی مؤثرند.^۴ اصولاً جهت گیری مذهبی می تواند باعث افزایش عزت نفس افراد شود و معلوم شده است که گروه درمانی شناختی - مذهبی وضعیت معلولان جسمی زن را بهبود بخشیده و مشکلاتی مثل زواس، حساسیت بین فردی، شکایات جسمانی، اضطراب و روان پریشی آنها را کاهش می دهد.^۵

به طور خلاصه با در نظر گرفتن این امر که گروه درمانیها و به خصوص گروه درمانی معنوی - مذهبی به دلیل مبانی نظری و شیوه‌های عملی کارآمدی که دارند از جمله راهکارهای مناسب برای افزایش میزان عزت نفس مبتلایان به اختلالات روانی - رفتاری به ویژه رفتارهای ضد اجتماعی زندانیان هستند در این تحقیق سعی شده است این مسئله به گونه

۱. جلالی طهرانی، ۱۹۹۵
۲. قنبری، ۱۳۸۳
۳. اشتادیدر و اینگرهام، ۲۰۰۰
۴. ثنائی و نصیری، ۱۳۷۹
۵. مرادی و مسکوران، ۱۳۸۳

متغیر مزاحم: به نظر می‌رسد که زندان و زندانی بودن و همچنین اعتیاد به مواد مخدر را نیز می‌توان به عنوان یک متغیر مزاحم و مداخله‌گر در نظر گرفت.

ابزار پژوهش

برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های اولیه و سنجش متغیرهای مورد مطالعه از آزمون خود - پنداره راجرز استفاده شده است. این آزمون شامل ۶۸ جمله خبری کوتاه می‌باشد که آزمودنی بایستی با گذاردن علامت در یکی از دو خانه درست است و یا غلط است مقابل هر جمله پاسخ مورد نظر خود را مشخص سازد. بنابراین حداکثر نمره یک فرد خوب سازگار ۶۸ خواهد بود که به نحوی که در قسمت اول یا خود پنداره منفی با گذاردن علامت رد خانه در «غلط است» برای تمام ۳۷ جمله نمره ۳۷ و در بخش دوم یا خود پنداره و عزت نفس مثبت با گذاردن علامت در خانه «درست است» برای تمام ۳۱ جمله نمره ۳۱ خواهد گرفت که در مجموع نهایتاً نمره او ۶۸ خواهد بود.

روش انجام پژوهش

از آنجا که جایگزینی افراد نمونه در گروه‌های چهارگانه به طور تصادفی صورت گرفته است تا حد زیادی توانایی کنترل متغیرهای مزاحم و مداخله‌گر را داشته و از این حیث به طرح‌های آزمایشی نزدیک است. وجود پیش‌آزمون و پس‌آزمون و گروه گواه میزان کنترل متغیرها را افزایش داده و نهایتاً به دلیل وجود بیش از دو گروه می‌توان این پژوهش را یک طرح گسترش یافته از طرح‌های نیمه آزمایشی با سه گروه آزمایشی و یک گروه کنترل با جایگزینی تصادفی و پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانست.

۱. Rogers self - concept questionnaire.

روش نمونه‌گیری

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری داوطلبانه با جایگزینی تصادفی استفاده شده است. روش یک روش رایج در تحقیقات علوم انسانی است و دو مرحله در آن طی می‌شود: مرحله اول با ارائه اطلاعات لازم آزمودنی‌هایی را که مایل به شرکت در پژوهش هستند خواب کرده و در مرحله دوم آنها را بصورت تصادفی در شرایط مختلف تحقیق جایگزین کنند.^۱

متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: عبارت است از عامل گروه درمانی معنوی - مذهبی که بر روی افراد روزه آزمایشی اجرا می‌شود و گروه کنترل در معرض هیچ سطحی از متغیر مستقل قرار نمی‌گیرد. **متغیر وابسته:** عزت نفس متغیر وابسته پژوهش است که بر اساس تعریف عملیاتی آن اینجا توسط پرسشنامه خود - پنداره راجرز قبل و بعد از اجرای متغیر مستقل بر روی نام آزمودنی‌ها تغییرات آن اندازه‌گیری می‌شود.

متغیر کنترول: بنا بر تعریف متغیر کنترل متغیری است که پژوهشگر سعی می‌کند تأثیر آن را بر متغیر وابسته حذف و یا خنثی نماید.^۲

در اینجا عوامل سن، تحصیلات و مدت محکومیت جزو متغیرهای کنترل هستند که همی شده است با جایگزینی تصادفی آزمودنی‌ها در گروه‌های چهارگانه تأثیر آنها کنترل شود.

۲. Independent variable.

۳. Dependent variable.

۴. Control variable.

جمع آوری داده‌ها

پژوهشگر با توجه به معیارهای موجود، در ابتدا از جامعه آماری تعداد ۲۴ نفر را که مایل به شرکت در برنامه گروه درمانی بودند انتخاب کرد و طی چند جلسه توجیهی آموزشهای لازم را به آنها داد تا هم با هدف تحقیق آشنا شوند و هم انگیزه آنها برای شرکت در پژوهش افزایش یابد. سپس پرسشنامه خود - پنداره راجرز بر روی تمام افراد نمونه اجرا شد. در مرحله بعد آزمودنیها بصورت تصادفی و با مراجعه به لیست اسامی در دو گروه آزمایشی و کنترل با گواه قرار داده شدند. آنگاه متغیر مستقل یعنی شیوه گروه درمانی معنوی - مذهبی برای گروه آزمایشی اجرا شد. طی جلسات مختلف موضوعاتی از قبیل خواندن نماز، دعا، قرائت قرآن، سرگذشت بزرگان دین و ارزشهای مذهبی مورد بحث و تمرین قرار گرفت. گروه کنترل در معرض هیچ برنامه آموزشی یا درمانی خاصی واقع نشد. پس از پایان دوره گروه درمانی که شامل پانزده جلسه تقریبی ۲ ساعته و بصورت دو جلسه در هفته بود، گروه آزمایش مجدداً توسط همان ابزار اندازه گیری شده و پس از یک دوره یک ماهه پی گیری نیز این اندازه گیری تکرار شد. نهایتاً با استفاده از روشهای آماری مناسب داده‌های بدست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و نتایج مشخص گردید.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

اطلاعات حاصل از اجرای پرسشنامه خود پنداره راجرز در پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل واریانس با اندازه گیری مکرر مورد بررسی قرار گرفت و از آزمون استیوننت برای مقایسه میانگینهای دو گروه استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات مرتبط با فرضیه تحقیق ارائه می‌شوند.

مقایسه میانگینهای گروه معنوی - مذهبی درپیش آزمون و پس آزمون و پیگیری

جدول زیر اطلاعات مربوط مقایسه میانگینهای گروه معنوی - مذهبی را نشان می‌دهد.

نتایج مقایسه میانگینهای عزت نفس گروه معنوی - مذهبی

نوبت اجرا	میانگین	f	p
پیش آزمون	۴۵/۰۸		
پس آزمون	۵۴		
پی گیری	۵۵/۲۵		
		۶/۹۰	۰/۱۳

مطابق این جدول میانگین نمرات عزت نفس آزمودنیهای گروه معنوی - مذهبی در سه مرحله تحقیق به ترتیب برابر است با ۴۵، ۴۵/۰۸ و ۵۵/۲۵ که بیانگر افزایش سطح عزت نفس اعضا پس از شرکت در گروه نسبت به قبل از آن است. همچنین میزان F حاصل از تحلیل واریانس نمرات این گروه برابر است با ۶/۹۰ که بیانگر وجود اختلاف معنادار بین میانگینها در سطح ۰/۱۳ است. همچنین نتایج حاصل از مقایسه دو به دوی میانگینها به منظور تعیین جفت‌های دارای اختلاف معنادار که در جدول شماره ۴-۲۹ آمده است نشان می‌دهد که میزان ناشی از مقایسه پیش آزمون - پس آزمون برابر است با ۳/۵۷ - که در سطح $P=۰/۰$ اختلاف معنادار را نشان می‌دهد و میزان آزمون ناشی از مقایسه پیش آزمون - پی گیری برابر است با ۲/۹۸ - که در سطح $P=۰/۱۲$ اختلاف معنادار را نشان می‌دهد و می‌توان نتیجه گرفت که به طور کلی سطح عزت نفس شرکت کنندگان در گروه معنوی - مذهبی بعد از اجرای گروه بیشتر از قبل از آن شده است. به عبارت دیگر روش گروه درمانی

معنوی - مذهبی باعث افزایش عزت نفس زندانیان شده است.
 - مقایسه میانگینهای گروه کنترل در پیش آزمون - پس آزمون و پی گیری
 نتایج مربوط به مقایسه میانگینهای گروه کنترل را می توان در جدول زیر مشاهده کرد.

نتایج مقایسه میانگینهای عزت نفس گروه کنترل

P	f	میانگین	نوبت اجرا
		۴۸/۱۶	پیش آزمون
		۴۴/۰۸	پس آزمون
۱/۱۲	۲/۶۱	۴۲/۹۱	پی گیری

مطابق این جدول میانگین نمرات عزت نفس آزمودنیهای گروه کنترل در سه مرحله تحقیق به ترتیب برابر است با ۴۸/۱۶، ۴۴/۰۸ و ۴۲/۹۱ که بیانگر کاهش سطح عزت نفس آنها در سه مقطع زمانی پژوهش می باشد. همچنین میزان F حاصل از تحلیل واریانس نمرات این گروه برابر است با ۲/۶۱ که بیانگر وجود اختلاف معنادار بین میانگینها در سطح ۱/۱۲ است که البته در جهت کاهش عزت نفس می باشد. نتایج حاصل از مقایسه دو به دوی میانگینها، به منظور تعیین جفتهای دارای اختلاف معنادار نشان می دهد که میزان ناشی از مقایسه پیش آزمون - پس آزمون این گروه برابر است با ۱/۸۴ که در سطح $P=0.93$ اختلاف معنادار را نشان می دهد و میزان ناشی از مقایسه پیش آزمون - پی گیری برابر است با ۲/۳۵ که در سطح $P=0.38$ اختلاف معنادار بین این دو مرحله را نشان می دهد و بالاخره میزان ناشی از مقایسه پس آزمون - پی گیری نیز برابر است با ۱/۰۲ که در سطح

$P=0.32$ اختلاف معنادار بین این دو مرحله را نشان می دهد. نتیجه اینکه عدم شرکت در برنامه گروه درمانی گروه کنترل نه تنها باعث افزایش سطح عزت نفس زندانیان نشده است بلکه عزت نفس آنها را کاهش نیز داده است.

نتایج مقایسه میانگینهای دو گروه آزمایش و کنترل

میانگین	پیش آزمون	پس آزمون	پی گیری
گروه آزمایش	۴۵/۰۸	۵۴/۰	۵۵/۲۵
کنترل	۴۸/۱۶	۴۴/۰۸	۴۲/۹۱
t	-۱/۸۰	۲/۱۴	۳/۰۸
P	۰/۴۲	۰/۰۳	۰/۰۴

بر اساس مندرجات جدول فوق در مرحله پیش آزمون با وجود آنکه بین میانگین نمرات عزت نفس گروه آزمایش و کنترل حدود ۳ نمره اختلاف وجود دارد ولی به دلیل نتیجه آزمون t که برابر با ۱/۸۰- است و با توجه به $P=0.42$ می توان گفت که دو گروه در مرحله قبل از اجرای گروه درمانی از نظر سطح عزت نفس تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند. پس از اجرای متغیر آزمایشی میانگین نمرات گروه معنوی - مذهبی افزایش یافته و از ۴۸/۱۶ به ۴۵/۰۸ رسیده است در حالیکه در گروه کنترل نمرات کاهش یافته و از ۴۸/۱۶ به ۴۴/۰۸ رسیده است مقایسه دو گروه در این مرحله نشان دهنده وجود تفاوتی معنادار در سطح $P=0.03$ میباشد. به عبارت دیگر اعمال متغیر آزمایشی یعنی گروه درمانی باعث افزایش معنادار عزت نفس اعضاء گروه اول شده است. در مرحله پی گیری نیز همچنان این تفاوت پابرجاست و با در نظر گرفتن میانگینهای دو گروه و نتیجه آزمون t که برابر با ۳/۰۸

می باشد، لذا رد سطح $P=0.04$ بین عزت نفس دو گروه اختلاف معنادار وجود دارد و این بیانگر تأثیر گروه درمانی معنوی - مذهبی بر رشد عزت نفس می باشد.

گروه	پیش از مداخله	پس از مداخله	تفاوت
گروه معنوی - مذهبی	۳۰.۵۲	۳۵.۵۲	۵.۰۰
گروه کنترل	۳۰.۵۲	۳۰.۵۲	۰.۰۰
تفاوت بین گروه‌ها			۵.۰۰